

СЕКЦІЯ 4

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

РОЗВИТОК ВЧЕННЯ ПРО УМОВНІ РЕФЛЕКСИ У СВІТОВІЙ НАУЦІ: ВНЕСОК К.-Ч. ТОЙЧА

DEVELOPMENT OF THE DOCTRINE OF CONDITIONED REFLEXES IN WORLD SCIENCE: CONTRIBUTION OF C.-K. TEUTSCH

В публікації висвітлено історичні аспекти розвитку наукових уявлень про формування запрограмованих психічних реакцій та поведінкових автоматизмів. Окреслено загальний шлях розвитку учіння про придбані рефлексі: починаючи від фізіології вищої нервової діяльності І. М. Сеченова та В. М. Бехтерєва, через біхевіоризм Дж. Уотсона та Б. Скіннера, теорію соціального навчання А. Бандури, когнітивно-поведінкового підходу А. Бека, до сучасної холистичної психології. Детально розглянуто еволюцію законів класичного обумовлювання в працях І. П. Павлова та його послідовників; розкрито маловідомі факти з біографії вченого, що стосуються доказів ідеї успадкування придбаних ознак, їхньої критики та спекуляції в майбутньому. Вперше вітчизняному читачу представлені роботи американського психогенетика Ч.-К. Тойча (1921–2005), що поширюють закони класичного та оперантного обумовлення на міжособистісні зв'язки. Особи, керовані комплементарними обумовленими реакціями, неусвідомлено притягуються один до одного; їх поведінка запускає цикл взаємно обумовлених функціональних реакцій. Роботи подружжя Тойчів також пояснюють механізми передачі обумовлених реакцій між поколіннями у вигляді законів мислення або поведінкових патернів (реакція спадкується та діє 3-4 покоління, проте піддається терапевтичній корекції). Вивчення закономірностей успадкування психічних реакцій відкриває нові перспективи практичного вирішення багатьох складних проблем психологічного консультування, які сьогодні здаються нерозв'язними: страхів, почуття провини, віктимної поведінки, схильність до керованості або домінування в стосунках тощо.

Ключові слова: умовна реакція, безумовна реакція, стимул, поведінковий патерн, комплементарні реакції, епігенетика, спадкування психічних реакцій.

The article highlights the historical aspects of the development of scientific ideas about the formation of programmed mental reactions and behavioral automatisms. The general path of learning about acquired reflexes is outlined: starting from the physiology of higher nervous activity of I.M. Sechenov and V.M. Bekhterev, through the behaviorism of J. Watson and B. Skinner, the theory of social learning by A. Bandura, the cognitive-behavioral approach of A. Beck, to modern holistic psychology. The evolution of the laws of classical conditioning in the writings of I. P. Pavlov and his followers is considered in detail; little-known facts from the scientist's biography are revealed, relating to evidence of the idea of inheritance of acquired traits, their criticism and speculation in the future. For the first time, the domestic reader is presented with the works of the American psychogeneticist Ch.-K. Teutsch (1921–2005), extending the laws of classical and operant conditioning to interpersonal relationships. Individuals driven by complementary conditioned reactions are unconsciously attracted to each other; their behavior starts a cycle of mutually conditioned functional reactions. The Teutsch's works couple also explain the mechanisms of transmission of conditioned reactions between generations in the form of laws of thinking or behavioral patterns (the reaction is inherited and operates for 3-4 generations, but is amenable to therapeutic correction). The study of patterns of inheritance of mental reactions opens up new prospects for the practical solution of many complex problems of psychological counseling, which today seem unsolvable: fears, feelings of guilt, victim behavior, tendency to be controlled or dominated in relationships, etc.

Key words: conditioned reaction, unconditioned reaction, stimulus, behavioral pattern, complementary reactions, epigenetics, inheritance of mental reactions.

УДК 159.9.015
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.7>

Гура Н. А.
к.психол.н.,
Інститут ментальної генетики

Постановка проблеми. Психологія як точна наукова галузь багато в чому зобов'язана своїм існуванням фізіології вищої нервової діяльності, зокрема, вченню про формування умовних рефлексів. Розвиток цих ідей у ХХ столітті дозволив об'єднати в нероздільне ціле об'єктивне і суб'єктивне, фізіологічне і психологічне, тіло і свідомість. Сьогодні корисно повернутися до історії формування основних ідей і побачити нові перспективи у вивченні людської поведінки. Авторка представляє в Україні школу американського психогенетика К.-Ч. Тойча,

тому основне завдання цієї публікації – пояснити місце його теоретичних поглядів у загальному просторі дискурсу про проблеми «програмування» думок, емоцій і дій.

Виклад основного матеріалу. Головна тенденція початку ХХ століття – суперництво між психологією поведінки і психологією свідомості. Інтроективне вивчення свідомості як замкнутого в собі феномена (В. Вундт) до того часу втратило популярність і не відповідало зростаючим запитам практики. На противагу виник об'єктивний підхід, який ввів як предмет

вивчення поведінки живих істот, але при цьому викреслював зі сфери аналізу психіку і свідомість як недоступні об'єктивному вивченню феномени. Після періодів захопленості обома напрямками, була визнана їх обмеженість.

Сучасна психологія заснована на можливості об'єктивного вивчення суб'єктивних процесів (відображення свідомості в діяльності).

Загальна хронологія ідей, відкриттів і подій викладена в табл. 1.

Таблиця 1

Хронологія виникнення наукових відкриттів у сфері обумовлення

Персоналії	Суть досягнень, відкриття	Значення і наслідки
Сеченов Ілля Михайлович (1829–1905)	Вчення про рефлекси головного мозку. Основна думка: «всі акти свідомого і несвідомого життя, за способом походження, суть рефлекси».	Природничий матеріалістичний напрямок у психології
Бехтерев Володимир Михайлович (1857–1927) Загадково помер в 1927 р. після того, як консультував І. Сталіна. Незабаром більшовики «згорнули» його школу, а потім і всю психологію.	1885 – перша експериментально-психологічна лабораторія в Росії. 1907 – Психоневрологічний інститут. 1907–1910 три томи «Об'єктивної психології», 1921 «Коллективна рефлексологія». Засновник і найяскравіший представник рефлексології (об'єктивної психології) – інтегральної біо-соціальної науки про людину на основі вчення про фізіологічні рефлекси. Вивчав спостережувані реакції організму на зовнішні та внутрішні стимули, ігноруючи «суб'єктивні» аспекти індивідуальної та колективної свідомості (інтроспективний досвід). Аналог американського біхевіоризму.	Механістичне трактування психічних процесів. Як самостійна галузь була ліквідована в директивному порядку («ідеологічна боротьба» початку 1930-х), але вплинула на пов'язані дисципліни: психологію, педагогіку, соціологію тощо.
Павлов Іван Петрович (1849–1946) 1903 – доповідь на конгресі в Мадриді, 1904 – Нобелівська премія. 1927 – праці перекладено на англ. «Conditioned reflexes» (деякі терміни перекручено перекладом)	1901–1903: серія експериментів на собаках і відкриття факту так званого «психічного слиновиділення», що пояснило природу умовних рефлексів . Розділив безумовні і умовні рефлекси (далі – БР і УР), ввів поняття підкріплення. Подальші дослідження школи Павлова: згасання та відновлення УР; механізм замикання; методика «штучних» умовних рефлексів; генералізація УР; послідовне гальмування; зовнішнє гальмування; диференціювання та ін.	Знайдено фізіологічну основу психічних процесів. Рефлекторна теорія лягла в основу навчання про вищу нервову діяльність (у радянській психології) і біхевіоризму (у західній психології). Дотримувався думки про успадкування УР у наступних поколіннях.
Ухтомський Олексій Олексійович (1875–1942) 1911 – дисертація «Про залежність кортикальних рухових ефектів від побічних центральних впливів»	Сформулював принцип домінанти і розвинув його. Домінанта – тимчасово пануючий осередок збудження в ЦНС, що створює приховану готовність організму до певної діяльності при одночасному гальмуванні інших рефлекторних актів. З 1920-х публічні виступи з обґрунтуванням принципу домінанти як одного з основних факторів роботи мозку.	Ключ для пояснення механізму тимчасових зв'язків, відкритих Павловим. Ввів у науку фактор змінної лабільності фізіологічного субстрату. Вчення про домінанту стало напрямком філософ. антропології.
Watson John Broadus (1878–1958) 1913 лекція «Психологія з точки зору біхевіориста»: маніфест біхевіоризму. З 1915 – президент АПА.	Заперечував психічний стан як предмет наукового дослідження. Фокус на різних формах поведінки, що розуміється як сукупність реакцій організму на стимули із зовнішнього середовища. Мета вивчення – визначити природу чинного стимулу і передбачити реакцію (прогноз і контроль поведінки). 1920: експерименти з формування умовних страхів у дітей. Застерігав матерів від «зайвої» прихильності до дитини, тому що любов з точки зору біхевіоризму, обумовлена. Обґрунтував емоційні порушення як результат сімейних відносин. У питаннях виховання підкреслював, що ніщо не є інстинктивним, а вбудоване в дитину через взаємодію з середовищем. Батьки можуть формувати поведінку дитини, плануючи контроль над усіма асоціаціями стимул-реакція; вони несуть відповідальність за вибір середовища, в якому розвиватиметься дитина.	Популяризував біхевіоризм, що визначило розвиток західної психології ХХ ст. Бурхливо розвиваються експериментальні галузі; підвищився статус прикладної психології. По суті, поширив в Америці теорію Павлова в спрощеному вигляді, просто перенісши висновки на людей. Відстоював пріоритет виховання над спадковістю, проте пізніше визнав неспроможність цієї концепції. До 1950-х років біхевіоризм вичерпав себе і поступився місцем когнітивній психології.

(Продовження таблиці 1)

Персоналії	Суть досягнень, відкриття	Значення і наслідки
<p>Skinner Burrhus Frederic (1904–1990) 1938 книга "The Behavior of Organisms: An Experimental Analysis" 1968 – національна медаль США за внесок у науку, 1990 – премія за довічний внесок у психологію.</p>	<p>1930-ті роки: експерименти, де навчав піддослідних тварин здійснювати певні дії (наприклад, натиснути важіль) в результаті впливу подразників (світловий або звуковий сигнал). Якщо піддослідний правильно виконує дії, механізм доставляє в камеру винагороду; або карає (б'є струмом) за неправильну або відсутню реакцію. Скіннер стверджував, що люди навчаються за таким же принципом. Теорія оперантного обумовлення – вплив наслідків поведінки на саму поведінку: зміни в навколишньому середовищі, які відбуваються відразу після поведінки, впливають на частоту виникнення цієї поведінки в майбутньому. Тобто, поведінка відбирається протягом життя за його наслідками. Вважав вільну волю ілюзією – дії людини залежать від наслідків її попередніх дій (принцип підкріплення).</p>	<p>Теорія оперантного обумовлення лягла в основу соціальної інженерії, багатьох методів навчання, поведінкової терапії.</p>
<p>Albert Bandura 1969 книга «Принципи модифікації поведінки» 1974 – президент АПА</p>	<p>1961: експерименти з лялькою Бобо – діти здійснювали побачені на екрані телевізора агресивні дії, слідуючи не командам, а лише копіюючи ці дії. <i>Теорія соціального навчання</i> – поведінка людини обумовлюється постійним взаємним впливом поведінкових, когнітивних і середніх факторів. Від народження людина наділена <i>обмеженою кількістю рефлексорних реакцій</i>, на основі яких у неї протягом життя поступово утворюються нові форми поведінки. Розширення поведінкового репертуару стає можливим завдяки <i>навчанню</i>. Людина може вчитися не тільки на власному досвіді, а й через спостереження за поведінкою інших. <i>Непряме підкріплення</i> здійснюється щоразу, коли спостерігач бачить дію моделі з подальшим результатом. <i>Самопідкріплення</i> – люди встановлюють для себе стандарти і реагують на них в душі самонагороди і самонаказання.</p>	<p>Теорія дозволила відійти від ідей класичного біхевіоризму, запропонувавши новий погляд на процес навчання та основні детермінанти поведінки людини. Не тільки середовище або особистісні фактори впливають на поведінку людини, а й сама людина відіграє активну роль у створенні умов навколишнього середовища.</p>
<p>Сідней Біджоу (Віжоу) і Дональд Байер (Баер), 1961: "Розвиток дитини: системна та емпірична теорія "</p>	<p>Поведінка здійснюється на основі механізмів, що відбираються в процесі еволюції. Психологічний розвиток людини – прогресивні зміни в його взаємодії з подіями і фактами навколишнього дійсності. Детермінізм навколишнього середовища включає в себе взаємодію між організмами та їх соціальним оточенням (в т. ч. генетичну обдарованість): «Індивід частково представляє оточення всередині власної самості». Людина розглядається не тільки як джерело респондентних і оперантних реакцій, але і як джерело стимулів. Індивід і середовище формують <i>поле взаємодії</i>, що приводить до взаємних ефектів.</p>	<p>Розширили можливості біхевіоризму, оперуючи сучасними соціально-психологічними уявленнями. Підкреслили роль оточення у впливі на організм до його реагування; генетичної обдарованості організму і чутливості до підкріплення згідно значущості для виживання.</p>
<p>Aaron Temkin Beck (1921–2021) засновник когнітивної терапії 1976: книга «Когнітивна терапія та емоційні розлади»</p>	<p>При вивченні депресії розробив когнітивну модель, яка являє собою систему переконань (установок) людини на трьох рівнях: – автоматичні думки. – проміжні переконання. – кореневі установки, базові переконання. Спосіб інтерпретації індивідом ситуацій, зовнішніх подій визначає його поведінку і почуття, реалізуючись за такою схемою: зовнішні події (стимули) когнітивна модель людини інтерпретація (думки) афект або поведінка.</p>	<p>Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) – комплексна форма психотерапії, ефективна при різних психічних розладах. Це короткострокове лікування, спрямоване на зміну неадаптивних емоційних реакцій за допомогою зміни думок і поведінки пацієнта.</p>

Персоналії	Суть досягнень, відкриття	Значення і наслідки
	Реакція на стимул, вибір конкретних схем реагування на подію визначається не тільки змістом моделі і характерами стимулу, але і станом суб'єкта, в т.ч. емоційним. Розбіжність інтерпретації зовнішніх подій суб'єктом та їх реальних характеристик може лежати в основі психічної патології. 2014 – «Advances in cognitive theory and therapy»: розширив когнітивну модель, додавши дисфункціональні переконання.	Когнітивний підхід виходить з припущення, що психологічні проблеми викликані недоцільними думками і переконаннями людини, а також дисфункціональними стереотипами її мислення, змінивши які, можна змінити емоції і поведінку і т. ч. вирішити проблеми.
Джоел Марі Тойч Чемпіон Курт Тойч (Teutsch)	1. Пояснили, що вперше сформована обумовлена реакція при повторенні стає звичною (підсвідомою), а в наступному поколінні вже діє як патерн, т.зв. «закон функціонування чи правило життя». 2. ЦНС діє на основі патернів стимуляції, а не на основі специфічних якостей самого стимулюючого об'єкта. 3. Індивіди, керовані ідентичними комплементарними обумовленими реакціями, «притягуються» один до одного, формуючи функціональне ціле. 4. Для забезпечення функціональної взаємозалежності і співіснування обидва фактори мають бути рівними один одному за силою і протилежними за зарядженістю. 5. Кожен паралельний комплементарний фактор, що входить у функціональне ціле, працює як окремий цикл обумовлених реакцій, що складається з двох взаємодоповнюючих частин (активна і реактивна фази).	Подружжя Тойчі інтерпретувало закони формування умовних рефлексів, відкриті Павловим, до законів обумовленого реагування, які керують поведінкою людини на внутрішньо особистісному та міжособистісному (колективному та загальному) рівні. Показали, що обумовлена реакція спадкується і діє 3-4 покоління. Заклали основи спадкової психології.

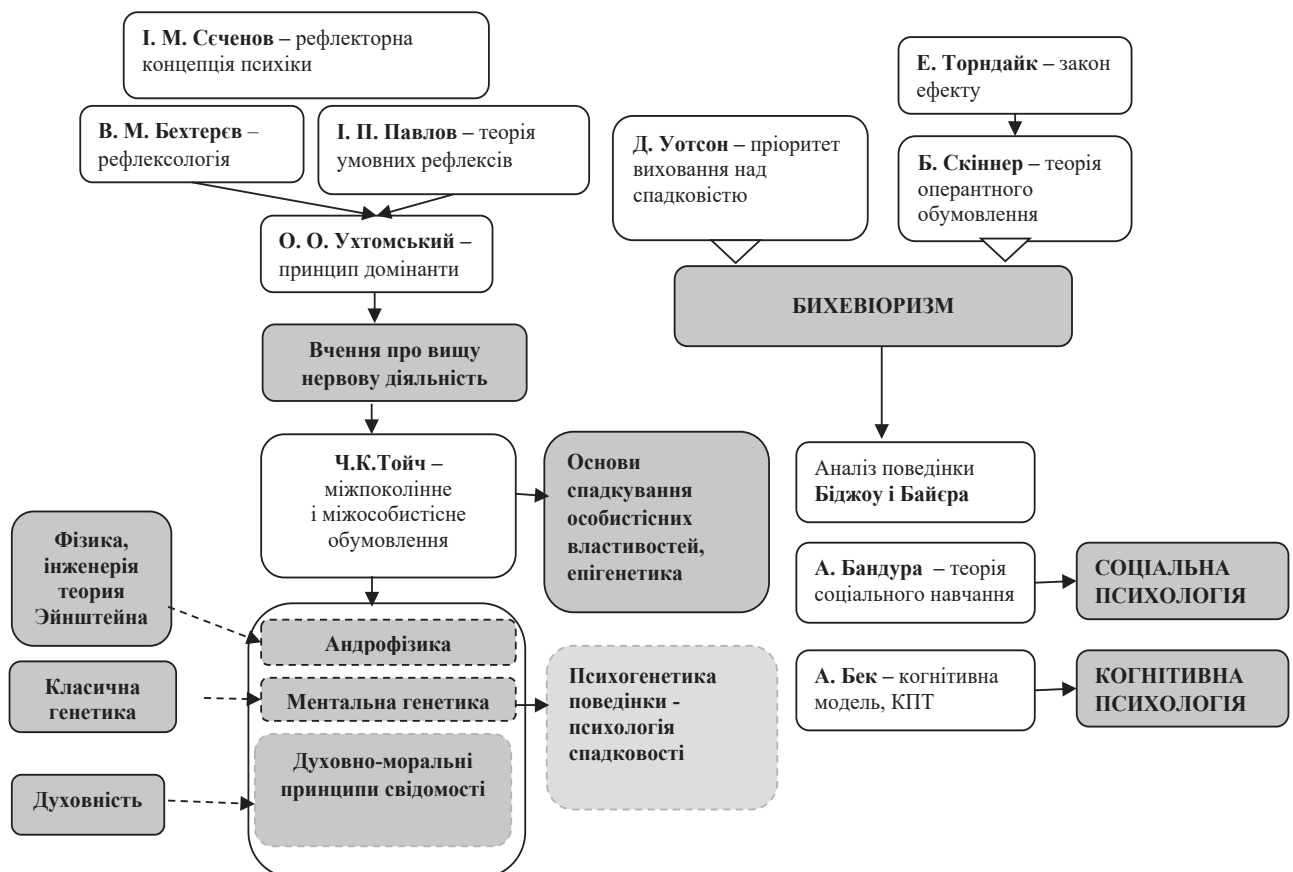

Рис. 1. Схема перетворення ідей обумовленості поведінки

Біхевіоризм був головним напрямком психології до 50-тих років і приніс багато корисних відкриттів (рис. 1). Він проголошував, що поведінку можна вивчити, передбачити і контролювати за допомогою управління середовищем, в яке залучений організм. Поведінковий підхід також передбачає зміну поведінки шляхом заохочення та підкріплення його бажаних форм і відсутності підкріплення небажаних форм, а внаслідок зміни поведінки – зміну емоцій і стереотипів. Потім стало зрозуміло, що експерименти на щурах і кішках не в змозі пояснити складну людську поведінку. Щоб пояснити обумовлення, необхідно враховувати, що знає цей організм про зв'язок між стимулом і реакцією; крім асоціацій слід враховувати стратегії, правила тощо. З'ясується, що не існує єдиного зводу правил, що лежать в основі навчання у всіх ситуаціях і у всіх організмів. У 70-тих провідним напрямком стає **когнітивна психологія**, вона вводить у формулу $S \rightarrow R$ інтрапсихічні змінні. Крім того біхевіоризм перероджується і переосмислюється в теоріях **соціальної поведінки** – рис. 1.

Роль і значення розробок К. -Ч. Тойча.

Курт-Чемпіон Тойч почав будувати свою теорію в 1958 р. Він шанобливо висловлювався про І.Павлова, який «вказав шлях до вивчення поведінки і керівництва ним, хоча і на обмеженій підставі» [1]. Також брав за основу теорію Дж. Уотсона, але сперечався з ним у тому, що ДНК є суб'єктом змін. Бачив обмеженість біхевіоризму у виключенні з розгляду міжособистісних взаємодій, у тому числі представників різних поколінь. Щоб подолати недоліки попередніх підходів (З. Фрейда, А. Адлера, К.-Г. Юнга, біхевіористів), вирішив пояснювати досвід на трьох рівнях: індивідуальний, колективний і загальнолюдський. Основна заслуга вченого, на наш погляд, полягає в перенесенні теорії УР на сферу міжособистісних відносин. Тойч розширив схему стимул-реакція за рахунок комплементарних зв'язків.

Велику роль Тойч приділяв підсвідомим і несвідомим процесам – у цьому відходив від матеріальної основи психіки. Більшість асоціативних зв'язків і процесів у Тойча віднесені до підсвідомості. Підсвідомість постає як інертний, стабільний механізм, що зберігає і оберігає всі вироблені раніше УР (внутрішня опозиція змінам). «Мета підсвідомості – зберегти недоторкану цілісність набутого індивідуального знання» [2]. По суті, вчений показує, як патерн предків зумовлює не тільки поведінку нащадка, але і його почуття, думки. Сьогодні ця ідея широко втілена в практичній психології (наприклад, у сімейних розстановках); вона все ще вимагає достатнього наукового обґрунтування, наука накопичує все більше емпіричних доказів підтвердження епігенетичного спадкування придбаних реакцій [3].

Слід врахувати, що на початку ХХ століття більшість вчених поділяли думку про спадковість набутих ознак. Подібно механістичному погляду на організм, це була частина давньої наукової традиції: Ж.-Б. Ламарк, Г. Спенсер, Ч. Дарвін та ін. Тоді тільки зароджувалась генетика, Томас Морган запропонував хромосомну теорію спадковості, яка сьогодні загальновізнана (опублікована в 1915 р., Нобелівська премія в 1933 р.).

Є цікава історія, що демонструє те, що відбувається в цій області. У 1923 р. І. П. Павлов, подолавши опір радянської влади, вирушив у подорож Європою та Америкою. Це була довгоочікувана подія, багато західних вчених чекали особистих зустрічей, щоб почути про його дослідження і новітні досягнення, особливо біхевіористи США, яких сам Павлов визначив як своїх найбільш ймовірних союзників у психології. У записах вченого зазначено, що він з ентузіазмом чекав розмови з колегами про недавні дослідження, включаючи експерименти, що показують, що придбані характеристики можуть бути успадковані. Під час турне, крім традиційних для його школи питань, Павлов захоплено описував свіжі результати свого співробітника М. П. Студенцова. Досліди охопили 5 поколінь мишей, вивчалася швидкість вироблення умовної харчової реакції *підбігання* на електричний дзвінок. За отриманими даними, швидкість вироблення умовного рефлексу зростала від покоління до покоління – виходило, що здатність вироблення умовних рефлексів закріплювалася прямим спадковим шляхом. Це були найновіші в той час експериментальні дані, Павлов певнено прогнозував, що «одне з наступних поколінь наших мишей покаже харчову реакцію, вперше почувши звук електричного дзвінка». На міжнародному конгресі в Голландії він оголосив: «Можна приймати, що деякі з умовних знову утворених рефлексів пізніше спадковістю перетворюються на безумовні» [5].

Схвалення ідеї про спадкування набутих ознак з боку Павлова викликало справжній переполох у науковому співтоваристві, в тому числі – скоординовану відсіч з боку генетиків. Лідер формальної генетики Т.Х. Морган негайно доручив своїм співробітникам підготувати публікації про експерименти, які спростовують, що досвід предків якимось допомагає наступним поколінням щурів і мишей. Сам Морган «пройшовся» особисто по Павлову у своїй публікації 1924 р. «Acquired Characters». Сама подія (усне повідомлення про проведені дослідження та їхні попередні висновки) була занадто слабкою, щоб заслуговувати спростування, але генетики не могли ігнорувати заяву лауреата Нобелівської премії: «Ми знаємо, що він ніколи не працював в галузі генетики і, можливо, не представляє всієї

складності генетичних питань» [5]. Наведені аргументи не звернули всіх віруючих в ідею спадкування, але сам Павлов (йому на той момент вже 85 років!) сприймав таку публічну критику болісно. Він навіть заявив: «Тепер я буду працювати тільки з собаками, яких я знаю, і більше не хочу працювати з мишами». Збентеження Павлова зростало, коли західна наукова преса оприлюднила його виступи: авторитетні світові вчені – прихильники теорії спадкування набутих ознак цитували його і схвильовано розпитували про остаточні результати експериментів.

У 1925 р. Павлов доручив своєму помічнику Є. А. Ганіці перевірити зроблені висновки; той займався цим кілька років. У 1927 р. вчений визнав, що методологія дослідження Студенцова була неточною і при більш суворому контролі результати не підтвердилися. В англійському виданні своєї монографії в 1927 р. він прокоментував ранні виступи, зазначивши, що питання про спадкування УР надзвичайно важке для дослідження і поки «має бути залишене повністю відкритим» [5].

Іван Петрович ніколи не зрікся своєї віри в спадкування набутих ознак, хоча після скандалу уникав публічно висловлюватися на цю тему. Питання про «природу і виховання» стане центральним у лабораторних дослідженнях останніх років його життя. Через 15 років після смерті вчений потрапив у новий скандал. У 1948 р. до ідей про успадкування придбаних ознак знову звернулись для спростування генетики Морган, а сам Павлов проголошений мало не головним «мічурінцем». Почалися активні дослідження і пошуки доказів, які незабаром були знайдені. До 1970-х в СРСР теорія спадкування набутих ознак була загальноновизнаною. Сьогодні зрозуміло, що це було швидше політичне, ніж наукове питання. Через репресії та ідеологічне навантаження тема стала сприйматися болісно і негативно. За спогадами учнів, І. П. Павлов мріяв про розробку нової області – генетики вищої нервової діяльності тварин [6] – але тепер вже важко сказати, це правда чи черговий міф.

Повертаючись до праць Тойча, відзначимо, що він інтерпретував закони формування умов-

них рефлексів, відкриті Павловим, в закони обумовленого реагування, які керують поведінкою людини на внутрішню особистісну та міжособистісну рівні. Суть відкриття полягала в тому, що люди, керовані ідентичними комплементарними обумовленими реакціями, несвідомо притягуються один до одного [1, с. 126]. Сфера міжособистісних комунікацій розглядається автором як функціональне ціле, де є фактор, що очікує і фактор, що виконує очікування. Взаємодія людей відбувається відповідно до встановленого патерну думок, почуттів і поведінки, наприклад, очікує фактор «дай мені» притягує виконуючий фактор «бери у мене» (рис. 2).

Таким чином, всередині функціонального цілого взаємодіють комплементарні цикли обумовлених реакцій учасників. Їх міжпоколінна передача відбувається за наступним механізмом: те, що в одному поколінні «записалося» як обумовлена реакція, передається в наступне покоління як автоматична реакція або зразок поведінки на відповідний стимул. Таким чином, формуються закони або патерни мислення і поведінки, за якими живуть нащадки. Сучасна психологія накопичує численні емпіричні підтвердження цих фактів, зокрема в наших попередніх дослідженнях виявлено патерн переривання кар'єри, тісно пов'язаний з особливостями батьківського ставлення до людини в дитинстві [4; 7].

Міжпоколінне увічнення відбувається несвідомо, зміцнюючи патерн поведінки. Таким чином, кожен суб'єкт управляється корінним патерном і кількома вторинними патернами. Особистісна дія і реакція відбувається відповідно до знання тих, що містяться в індивідуальному мозковому записі кожного індивіда. Для зміни обумовленої реакції необхідно змінити успадковане знання ввівши в розум нове розуміння і цілеспрямовану дію. Важливо при цьому усвідомлювати наявність зовнішньої і внутрішньої опозиції, оскільки підсвідомість буде зберігати недоторканою цілісність старого знання.

Висновки. Безсумнівно, теоретична спадщина Тойча вимагає адаптації до тезаурусу і досягнень сучасної психології. І також безсумнівно, що вивчення законів успадкування психічних реакцій відкриває нові перспективи вирішення багатьох складних проблем, які сьогодні здаються нерозв'язними. Головним аспектом нашої уваги є наукове обґрунтування механізмів епігенетичного наслідування придбаних психічних реакцій, таких як страхи, почуття провини, віктимна поведінка, схильність до керованості або домінування та ін., а також використання цих знань для допомоги у подоланні психологічних проблем людини.

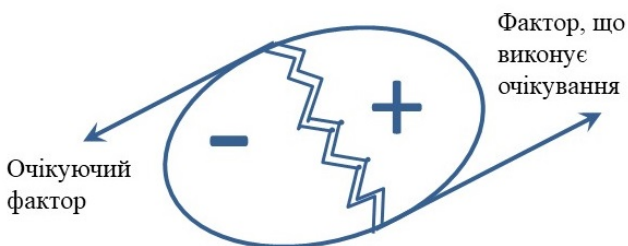

Рис. 2. Закон компліментарності обумовлених реакцій за Ч.-К. Тойчем

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тойч Дж. М., Тойч Ч. К. Из человеческой неволи к свободе. Введение в генофизику. М. : Сорина Т. М., Сорин Б. В., 2009. 248 с.
2. Teutsch J. M., & Teutsch C. K. (1974). Victimology: the result of the action of consciousness, interpersonal dynamics and human physics. *International journal of criminology and penology*, 2(3), 249–274.
3. Hura, N. A. (2021). Teutsch's psychogenetic concept of stress: experience of use in counseling. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*, 20(1), 23-34. URL: <https://ajfaer.org/index.php/ajfaer/article/view/72/65>
4. Gura, N. (2020). Parental families as a source forming adult women's conditional reactions and behavioral patterns. *Psychological journal*, 6(6), 114–126. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.6.12>
5. Todes, D. P. (2014). *Ivan Pavlov: A Russian Life in Science*. Oxford University Press USA.
6. Майоров Ф. П. История учения об условных рефлексах. Опыт работы павловской школы по изучению высшего отдела головного мозга. М. : Изд-во Академии Медицинских Наук СССР, 1948. 374 с.
7. Гура Н. А. Вплив батьківського фактору на розвиток і переривання кар'єри: результати емпіричного дослідження. *Актуальні проблеми психології* : збірник наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Том 1. № 50. С. 14–22. URL: <http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-1/vipusk-49-u-m-2019>